

ЗАБОРОНА НЕГУМАННОГО ПОВОДЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ

PROHIBITION OF INHUMAN BEHAVIOR IN POLICE ACTION: NATIONAL STRATEGIC GOAL

Вітик Ю.І., аспірант кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

Метою статті є дослідження заборони негуманного поведіння в діяльності Національної поліції України у ракурсі національних та міжнародно-правових документів, зокрема і в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. У науковій статті автором проведений сучасний теоретичний аналіз заборони в поліцейській діяльності фактів катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння чи покарання з поєднанням контент-аналізу чинного національного законодавства та відповідних міжнародно-правових документів у цій сфері. У роботі наголошується на тому, що забезпечення дотримання прав і свобод людини, має відбуватися з огляду на те, що поліцейським за будь-яких обставин заборонено негуманне ставлення до фізичних осіб. Факти застосування катування та іншого жорстокого чи нелюдського поведіння в поліцейській діяльності є прямим порушенням конституційного права на повагу до людської гідності. Стверджується, що ефективність вирішення цієї важливої проблеми, яка набула національного стратегічного напрямку у сфері належного забезпечення дотримання прав людини, лежить у площині інтегративного та комплексного не тільки політико-правового, а й соціально-економічного впливу на ті детермінанти, які призводять до катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння чи покарання. Особливу роль в цьому питанні займає державна політика у правоохоронній сфері, що задає вектор потрібного впливу та забезпечує роботу усього державного правоохоронного механізму. З'ясовано, що затвердження Національної стратегії у сфері прав людини зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері. Наголошено, що сучасний національно-демократичний розвиток суспільства, який системно ґрунтується на цінностях демократії та верховенства права, має за сфокусований орієнтир забезпечення та дотримання конституційних прав людини і громадянина в Україні. Така тенденція обумовлює і відповідну правоохоронну діяльність та ставить нові завдання перед працівниками поліції, а відтак і окреслює те правове поле в межах якого вони покликані діяти.

Ключові слова: право на людську гідність, забезпечення дотримання прав і свобод людини, національна стратегія, поліцейська діяльність.

The aim of the article is to study the prohibition of inhumane treatment in the activities of the National Police of Ukraine in the perspective of national and international legal documents, in particular in the context of the National Strategy for Human Rights. In the scientific article, the author conducted a modern theoretical analysis of the prohibition of torture, cruel, inhuman or degrading treatment in the police with a combination of content analysis of current national legislation and relevant international legal instruments in this area. The paper emphasizes that ensuring the observance of human rights and freedoms should take place in view of the fact that police officers are prohibited from inhumane treatment of individuals under any circumstances. The use of torture and other ill-treatment or ill-treatment in policing is a direct violation of the constitutional right to respect for human dignity. It is argued that the effectiveness of addressing this important issue, which has acquired a national strategic direction in the field of proper human rights, lies in the plane of integrative and comprehensive not only political and legal but also socio-economic impact on the determinants of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. A special role in this issue is played by the state policy in the law enforcement sphere, which sets the vector of the necessary influence and ensures the work of the entire state law enforcement mechanism. It was found that the approval of the National Strategy in the field of human rights is due to the need to improve the activities of the state to promote and ensure human rights and freedoms, create effective mechanisms for their implementation and protection, solving systemic problems in this area. It is emphasized that the modern national-democratic development of society, which is systematically based on the values of democracy and the rule of law, has a focused focus on ensuring and respecting the constitutional rights of man and citizen in Ukraine. This trend determines the relevant law enforcement activities and sets new tasks for police officers, and thus outlines the legal field within which they are called to act.

Key words: right to human dignity, ensuring respect for human rights and freedoms, national strategy, policing.

Постановка проблеми. Забезпечення дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, повинно відбуватися з огляду на те, що згідно як національних так і міжнародно-правових норм, поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння чи покарання [1].

Така установка щодо професійної поліцейської діяльності має не тільки правове значення в Україні. На сьогодні світова спільнота та міжнародні організації прискіпливо приділяють велику увагу дотриманню прав і свобод людини та громадянина, надзвичайно основним з яких є питання, що спрямоване на повагу до людської гідності, утримання від застосування катування та іншого жорстокого чи нелюдського поведіння.

У сенсі наведеного вище, наведемо одну з авторитетних міжнародних позицій Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню чи покаранню, у якій

чітко зазначено, що пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) створила надзвичайні виклики для влади у всіх державах-членах Ради Європи. Ці виклики мають особливий та інтенсивний характер для співробітників різноманітних місць несвободи, зокрема і поліцейських ізоляторів, а також різного роду новостворених установ або зон, де особи перебувають на карантині. Визнаючи очевидну та безумовну необхідність вжиття жорстких заходів для боротьби з COVID-19, Європейський комітет із запобігання катуванням, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню (КЗК) мусить нагадати всім про абсолютний характер заборони катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння або покарання. Захисні заходи ніколи не повинні призводити до нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння з особами, позбавленими свободи [2, с. 90].

Однак, наразі і до нині трапляються факти застосування катування та іншого жорстокого чи нелюдського поведіння в поліцейській діяльності [3; 4], що з боку цього державного правоохоронного органу є прямим

порушення конститутційного права на повагу до людської гідності.

Така об'єктивна реальність варта осуду та вказує на проблему з виконанням узятих Україною міжнародних зобов'язань у сфері дотримання та забезпечення прав і свобод людини. Тому існування цієї практичної проблеми обумовлює потребу, насамперед теоретичної її опрацювання.

Відтак, наведене обумовлює проведення аналізу, спрямованого на вивчення окремих аспектів національної стратегії у сфері прав людини, а саме запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню в поліцейській діяльності. У свою чергу, це свідчить про те, що обрана проблема для нашого аналізу дійсно є актуальною, а звернення до неї – абсолютно виправданим та своєчасним. Крім того, її аналіз, становить як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, оскільки передбачає наукове обґрунтування сучасних шляхів розв'язання цілої низки суперечливих питань, які виникають у зв'язку із забезпеченням дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усвідомлення призначення права на повагу до людської гідності, як принципової умови поліцейської діяльності, призвело до появи теоретичних праць, в яких автори намагалися з'ясувати її зміст та сутність. Деякі обґрунтовані уявлення цієї проблеми представлені працями таких науковців, як В. О. Боняк [5], А. П. Бущенко [6], О. О. Орлової [7], П. В. Пушкар [8], Т. І. Фулей [9], А. О. Червяцова [10] та ін. Дані теоретичні праці, зважаючи на їх акцент щодо забезпечення дотримання права на повагу до людської гідності, лише частково торкаються обраного нами питання, а відтак його не вичерпують та слугують нам за теоретичний орієнтир проведення цього аналізу.

Метою статті є дослідження заборони негуманного поводження в діяльності Національної поліції України у ракурсі національних та міжнародно-правових документів, зокрема і в контексті Національної стратегії у сфері прав людини.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, як перейти до формулювання власного бачення даної проблематики, варто навести сучасне правове регулювання інституту поваги до людської гідності та думки вчених-юристів, у яких міститься власне авторське доктринальне бачення розуміння суспільної цінності цього конститутційного права.

Як вбачається з правової позиції Конституційного Суду України, одним зі складників „верховенства права“ (правовладдя) є імператив його дієвості, тобто ефективності, чим, власне, і здійснюється забезпечення його практичної значущості. Ідеться насамперед про сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб) [11].

У рішеннях Європейського суду з прав людини, чітко зазначено, що національні суди за жодних обставин не повинні допускати випадків, за яких завдання тілесних і моральних страждань залишатиметься безкарним. Це важливо для забезпечення громадської впевненості у принципі верховенства права і його підтримки, а також у попередженні будь-яких ознак толерантності органів влади до незаконних дій або співучасті у них [12, с. 38].

Тому, ми вважаємо, що сучасний національно-демократичний розвиток суспільства, який системно ґрунтується на цінностях демократії та верховенства права, має за сфокусований орієнтир забезпечення та дотримання конститутційних прав людини і громадянина в Україні. Така тенденція обумовлює і відповідну правоохоронну діяльність та ставить нові завдання перед працівниками

поліції, а відтак і окреслює те правове поле в межах якого вони покликані діяти.

У ст. 28 Конституції України зазначено, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [13]. Як зауважив Конституційний Суд України, людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конститутційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конститутційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. Наведене опосередковано підтверджується унікальним значенням людської гідності в Конституції України, за якою, зокрема, людина її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (частина перша статті 3); усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68). [14]. Не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей, зокрема зобов'язані і працівники Національної поліції України.

Наведені конститутційні положення та відповідна юридична позиція Конституційного Суду України є прямим відображенням міжнародних стандартів прав людини, зокрема ст. 5 Загальної декларації прав людини 1948 р. [15], ст. 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. [16] та положень Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 р. [17, с. 3-19] – універсального характеру, а також ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [18] – регіонального характеру.

Варто підкреслити, що в Україні три останні міжнародно-правові документи мають обов'язкову юридичну силу (є ратифікованими), а відтак відповідно до ст. 9 Конституції України, вони є частиною національного законодавства, що покладає обов'язок на державу забезпечувати реалізацію зазначених у них прав і свобод людини, зокрема й права на повагу до людської гідності.

У цьому сенсі важливим є те, що наведені вище міжнародно-правові документи (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 року та Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року), також є правовою основою діяльності і Національної поліції України.

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» [1], поліцейським під час виконання своїх завдань за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування. У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Важливо відзначити те, що Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 грудня 1979 року ухвалено «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» [19], у якому постановлено позитивно розглянути урядами країн-учасниць ООН питання про його використання у межах національного законодавства або практики

як зводу принципів, яких повинні дотримуватись посадові особи, зокрема, на наш погляд, і працівники поліції, які покликані забезпечувати правопорядок. Так, у ст. 5 цього Кодексу зазначено, що: «Жодна посадова особа, що підтримує правопорядок, не може здійснювати, підбурювати або поблажливо ставитися до будь-якої дії, що являє собою катування чи інші жорстокі, нелюдські або принижуючі гідність види поведінки і покарання, і жодна посадова особа, що підтримує правопорядок, не може посилатися на розпорядження вищих осіб або на такі інші виключні обставини, як стан війни або загроза війни, загроза національній безпеці, внутрішню політичну нестабільність або будь-який інший надзвичайний стан, для виправдання катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки та покарання» [19].

Зазначене вказує на те, що національна практика реалізації права не бути підданим катуванням, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню, містить наступні ознаки змісту відносин між фізичною особою та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами: – юридичний обов'язок держави утримуватися від спроб піддати катуванню, нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню будь-яку фізичну особу; – юридичний обов'язок держави криміналізувати порушення права на повагу до людської гідності та забезпечити розгляд будь-яких актів катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведінки або покарання згідно з її кримінальним законодавством як злочини; – юридичний обов'язок держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, зокрема і права на повагу до людської гідності, а відтак не може існувати жодних правових підстав для «дозволу» застосування катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведінки або покарання; – юридичний обов'язок держави встановити ефективну процедуру розслідування заяв про катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поведінки або покарання; – законодавче створення в державі умов транспарентності для забезпечення громадського контролю за правозастосовною діяльністю правоохоронних органів, зокрема і за органами та підрозділами Національної поліції України.

Відтак, з метою подальшого удосконалення діяльності щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, зокрема і права на повагу до людської гідності, Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 було затверджено нову редакцію Національної стратегії у сфері прав людини [20]. Як наголошується у документі, затвердження Національної стратегії у сфері прав людини зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері. Стратегія зосереджена на розв'язанні основних системних проблем у сфері забезпечення, реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах нових викликів, що постали перед суспільством, але не вичерпує повністю проблематики у зазначеній сфері. При цьому, як зазначено, одним із основних стратегічних напрямів реалізації даної Стратегії є запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню чи покаранню.

Які ж саме постали проблеми на вирішення яких спрямований визначений Президентом України стратегічний напрям? Це, зокрема: недостатня ефективність наявної системи запобігання та протидії катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню чи покаранню; неналежні умови тримання осіб, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення або в установах виконання покарань, ненадання таким особам належної медичної допомоги, а також відсутність ефективного

юридичного захисту; відсутність подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій; відсутність ефективних механізмів документування фактів катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведінки чи покарання; неефективне розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із катуванням, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поведінкою чи покаранням; відсутність компенсаційних засобів потерпілим від кримінальних правопорушень, пов'язаних із катуванням, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поведінкою чи покаранням.

Наведений досить широкий спектр проблем в питанні дотримання і забезпечення права на людську гідність пов'язується, насамперед з діяльністю державних органів, та у першу чергу правоохоронних, структурним елементом яких є і Національна поліція України.

Така ситуація, черговий раз підтверджує про існування непоодиноких проявів випадків жорстокого, принижуючого, а відтак і протиправного поведінки з людьми в Україні, що вказує на недотримання на національному рівні міжнародних стандартів прав людини та є негативним фактором у позиції України у відповідних міжнародних рейтингах.

Очевидно, що повноцінне забезпечення дотримання права на повагу до людської гідності, зокрема і в поліцейській діяльності тільки за допомогою законодавства (юридичних норм) є неможливим. Ефективність вирішення цієї важливої проблеми, яка набула національного стратегічного напрямку у сфері належного забезпечення дотримання прав і свобод людини, на наш погляд, лежить у площині інтегративного та комплексного не тільки політико-правового, а й соціально-економічного впливу на ті детермінанти які призводять до катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведінки чи покарання. Вважаємо, що особливу роль в цьому питанні має займати державна політика у правоохоронній сфері, що задає вектор потрібного впливу, забезпечує роботу усього державного правоохоронного механізму.

Висновки. Узагальнюючи проведений нами аналіз, відзначимо, по-перше, повага до людської гідності, є принциповою умовою поліцейської діяльності, що забороняє негуманне поведіння з фізичною особою; по-друге, важливе значення відіграє спеціально розроблена і прийнята Президентом України Національна стратегія у сфері прав людини, яка є однією із сучасних правових основ, якою у своїй діяльності повинна керуватися Національна поліція; по-третє, необхідно у повній мірі імплементувати міжнародні правові та організаційні засади, що спрямовані на взаємодію поліції з іншими владними суб'єктами правовідносин з чітким розмежуванням їхніх повноважень, зокрема в питанні щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні; по-четверте, активно залучати до участі громадськість у сфері вирішення питань по запобіганню та протидії катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поведінню чи покаранню, що мають включати в себе різні освітньо-профілактичні програми, приміром, програми правового захисту фізичних осіб, які зазнали катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведінки чи покарання, програми відшкодування завданої таким особам шкоди, програми психологічної реабілітації та адаптації потерпілих від такого негуманного поведінки.

На завершення цього аналізу маємо відзначити, що подальші теоретичні розробки у цій сфері, звертаючи увагу на її національну практичну значимість, вбачається у проведенні наукових досліджень спрямованих на аспекти зміцнення національної безпеки, подолання системних криз у сфері правової діяльності Національної поліції України, а також щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 15.08.2021).
2. Перелік принципів, що стосуються поводження з особами, позбавленими свободи, у контексті пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) від 20 березня 2020 року. // Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. «Стан додержання прав і свобод людини в місцях несвободи у період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <https://ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=5> (дата звернення: 15.08.2021).
3. Зареєстровано кримінальне провадження за повідомленням ЗМІ про катування двох ужгородців у міськвідділі поліції. URL: <https://cripo.com.ua/news/crime/zareyestrovano-kriminalne-provadhzhennya-za-povidomlenniam-zmi-pro-katuvannya-dvoh-uzhgorodtsiv-u-miskviddili-politsiyi/> (дата звернення: 15.08.2021).
4. В Николаеве полицейских будут судить за пытки задержанного. URL: <https://cripo.com.ua/news/crime/v-nikolaeve-politsejskih-budut-sudit-za-pytki-zaderzhannogo/> (дата звернення: 15.08.2021).
5. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник. —2-е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
6. Бущенко А. П. Проти катувань. Стаття 3 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини / А. П. Бущенко ; Харків. правозахисна група ; худож.-оформл. Б. Є. Захаров. Харків : Фоліо, 2005. 288 с.
7. Орлова О. О. Катування, нелюдське та таке поводження чи покарання, що принижує людську гідність: розмежування понять / О. О. Орлова // *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 62-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2017_3_9 (дата звернення: 18.08.2021).
8. Пушкар П. В. Заборона катувань та інші форми жорстокого поводження чи покарання: застосування практики Європейського суду з прав людини / П. В. Пушкар. URL: http://aau.edu.ua/static/pdf/hr_ppushkar_art3.pdf (дата звернення: 18.08.2021).
9. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. посіб. для суддів / Т. І. Фулей. — 2-ге вид., випр., допов. Київ, 2015. 208 с.
10. Червяцова А. О. Право на життя та заборона катувань у рішеннях Європейського суду з прав людини: аналіз судової практики за статтею 2 і 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : навч. посібник / А.О. Червяцова. Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 308 с.
11. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII від 18 червня 2020 року № 5-п(II)/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va05p710-20#Text> (дата звернення: 20.08.2021).
12. Гловюк І. В. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні : навчально-методичний посібник / І. В. Гловюк, М. М. Стоянов, В. А. Завтур. Одеса : Юридична література, 2017. 224 с.
13. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 21.08.2021).
14. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII від 22 травня 2018 року № 5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text> (дата звернення: 22.08.2021).
15. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 22.08.2021).
16. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 22.08.2021).
17. Проти катувань. Міжнародні механізми запобігання катуванням та поганому поводженню / Харківська правозахисна група; худож.-оформлювач Б. Є. Захаров. Харків: Права людини, 2007. 400 с.
18. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 25.08.2021).
19. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282#Text (дата звернення: 25.08.2021).
20. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення: 25.08.2021).